

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 58.053.03

Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
46027 м. Тернопіль,
вул. М. Кривоноса, 2

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента
Артемова Володимира Юрійовича
на дисертаційну роботу **Козубцова Ігоря Миколайовича**

**«Теоретичні та методичні основи розвитку методологічної культури
ад'юнктів»** представлену на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

1. Актуальність теми дисертації.

Актуальність дисертаційної роботи Козубцова І.М. обумовлена існуванням в системі підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для потреб Збройних Сил та інших силових структур України науково-теоретичної проблеми підвищення якості підготовки ад'юнктів до подальшої професійної наукової та науково-технічної діяльності.

Дисертант цілком обгрунтовано вважає, що ефективним шляхом вирішення проблеми є підвищення методологічної культури ад'юнктів у вищих військових закладах України (зкладах вищої освіти із специфічними умовами навчання), розуміючи під методологічною культурою не лише здатність опанувати методологію і методи наукового дослідження, набувати досвіду дослідницької діяльності в єдиному науково-освітньому просторі, а й розуміння плюралізму наукових підходів, концепцій, теорій, поглядів, розуміння об'єктивного характеру такої множинності підходів, в здатності поєднувати ці підходи для розкриття різних аспектів багатовимірної військово-наукової специфіки освітньої та професійної діяльності у Збройних Силах та силових структурах України.

Значущість проблеми, за думкою дисертанта, посилюється виявленими *суперечностями* між:

потребами суспільства у наукових і науково-педагогічних кадрах вищої кваліфікації у Збройних силах України з високою методологічною культурою та недостатнім рівнем її сформованості у випускників ад'юнктури;

- об'єктивно зростаючою потребою інтеграції освітнього та наукового компонента підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації та чинною системою підготовки ад'юнктів у контексті їх методологічної культури;

- необхідністю розвитку методологічної культури в ад'юнктів та недосконалістю науково-методичного супроводу такої підготовки;

- потребою у спрямованості моделі наукового керівництва на розвиток методологічної культури ад'юнктів та фактичним організаційно-педагогічним забезпеченням наукової школи.

Актуальність зазначеної проблеми, її значущість у гарантуванні національної безпеки України, недостатній рівень розробки в педагогічній теорії та практиці, необхідність подолання виявлених суперечностей, що зумовили вибір Козубцовим І.М. теми дисертаційної роботи «**Теоретичні і методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів**», сумнівів не викликає.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Обґрунтування наукових положень дисертаційного дослідження є переконливими. Дослідження характеризує тривалий період його проведення – з 2009 по 2021 роки. Дослідження виконано в межах тематики, передбаченої планом наукової і науково-технічної діяльності Військового інституту телекомунікацій та інформатизації на 2011-2020 рр., відповідно до якого на Замовлення Директора Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України виконані науково-дослідні роботи (НДР): «Управління якістю підготовки військових фахівців з вищою освітою для Збройних сил України» (шифр «Якість-2011»); «Тенденції та перспективи інноваційного розвитку системи військової освіти» (шифр «Перспектива-ВО»); «Історія військової освіти

в Україні (1991-2012 рр.)» (шифр «Історія»); «Обґрунтування перспективної системи підготовки та підвищення кваліфікації наукових і науково-педагогічних працівників для Збройних сил України» (шифр «Підготовка-В»).

Мета роботи, її науково-теоретичні засади, специфічні особливості розвитку методологічної культури ад'юнктів зумовили розробку концептуальних положень дослідження, які визначають стратегію і тактику наукового пошуку.

Концепція дослідження містить три взаємопов'язані *концепти*, застосування яких сприяє реалізації мети дослідження та забезпечує цілісний підхід у науковому пошуку на кожному його етапі.

Методологічний концепт дослідження відображає взаємозв'язок різних підходів загальнонаукової і конкретно-наукової методології, на основі яких здійснюється розвиток методологічної культури ад'юнктів.

Теоретичний концепт визначає систему психолого-педагогічних ідей, концепцій, основних понять, дефініцій, що виявляють розуміння сутності і структури методологічної культури, педагогічних умов і моделі її розвитку в ад'юнктів у період професійної підготовки в ад'юнктурі та нерозривній єдності з науковою школою на нових засадах науково-методичного супроводження.

Методичний концепт репрезентує педагогічну систему розвитку методологічної культури ад'юнктів, що базується на поетапному вдосконаленні, самовдосконаленні й саморозвитку військово-професійних та методологічних знань, умінь, професійно-важливих якостей, набуття особистого досвіду в результаті виконання квазіпрофесійної організації наукової та науково-технічної діяльності у період професійної підготовки в ад'юнктурі та нерозривній єдності з науковою школою на основі науково-методичного супроводу, опанування інноваційними методами і формами методичної роботи, прогресивним виробничим і педагогічним досвідом, технологіями та методиками організації професійної наукової та науково-технічної діяльності.

Відповідно до теми дисертації Козубцов І.М. чітко сформулював науковий апарат дослідження, застосував адекватні завданням методи наукового пошуку, що дало можливість успішно досягти поставленої мети, яка полягає у розробці й обґрунтуванні педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів

та експериментальній перевірці її ефективності.. Заслугує на позитивну оцінку докладне й ретельне визначення методологічної та теоретичної основи дослідження.

Логіка викладу теоретичного та експериментально-дослідного матеріалу відповідає темі дисертаційного дослідження, його об'єкту, предмету, меті, гіпотезі та дозволяє належним чином висвітлити перебіг виконання завдань дослідно-експериментальної роботи.

Забезпеченню змістовності та наукової глибини викладених у дисертації положень сприяв ґрунтовний теоретичний аналіз наукових джерел, у тому числі зарубіжного досвіду. Це дає підстави стверджувати про високий рівень дослідницької компетентності здобувача, належне володіння ним теоретичними та емпіричними методами дослідження, вміння логічно, послідовно й аргументовано викладати науковий матеріал.

Основні положення та висновки дисертації мають продуманий, логічний характер, що стало можливим завдяки вмінню автора дослідження аналізувати та узагальнювати науковий матеріал, структуровано і несуперечливо викладати його.

3. Достовірність і наукова новизна одержаних результатів.

Дисертант одержав такі найбільш значущі наукові результати:

вперше:

розроблено й обґрунтовано концепцію розвитку методологічної культури ад'юнктів, в основу якої покладено положення про цілісність педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів (концепції та теорії: навчання ад'юнктів основам військово-професійної методології; розвиток через навчальну науково-дослідну діяльність ад'юнктів наукової школи; виховання через суб'єкт-суб'єктну взаємодію в системі науково-методичного супроводу ад'юнктів; цифровізація й адаптивне управління освітнім процесом ад'юнктури та наукової школи). Вона вміщує блоки: генеральної ідеї, гіпотези, соціальних потреб, наукових фактів, категорій (освітнього процесу), аксіом (динамічного навчання), постулатів, принципів (теорії систем, цілісного педагогічного процесу, формування змісту освіти, процесу навчання, розвивального навчання, виховання,

проектування педагогічних технологій, програмованого навчання), поняття (методології, культури, методологічної культури ад'юнктів), положення, закони (педагогіки, навчання), закономірності (педагогічного процесу), умови (психолого-педагогічні, національні традиції, соціально-професійного впливу, впливу кіберпростору, нормативних, вибору педагогічних технологій, технологічних, акмеологічних, організаційних, методичних), судження, програми розвитку; неперервний професійний розвиток особистості ад'юнкта, набуття особистого досвіду в результаті виконання квазіпрофесійної організації наукової та науково-технічної діяльності у період професійної підготовки в ад'юнктурі та нерозривній єдності з науковою школою; поєднання різних методологічних підходів і принципів розвитку методологічної культури; науково обґрунтований добір змісту, форм, методів і технологій професійно-педагогічного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку в процесі методичної роботи, під час навчання в науковій школі розвитку методологічної культури, а також у процесі самоосвітньої діяльності;

обґрунтовано педагогічну систему розвитку методологічної культури ад'юнктів та представлено її модель, яка містить структурно-логічні компоненти: соціально-предметний, мотиваційний (потреби, мотиви, орієнтації), цільовий (мета, завдання), змістовий (освітньо-наукова підготовка, факультативна програма наукової школи), цілевиконавчий (форми, методи, засоби та технології навчання), діяльнісний (рефлексія, діагностування, корекція);

розроблено модель науково-методичного супроводу ад'юнктів, яка презентує алгоритм реагування наукового керівника на результати педагогічного процесу (освітнього, розвивального, виховного) через навчальну науково-дослідну діяльність ад'юнктів, технології, форми і методи організації освітнього процесу);

визначено організаційно-педагогічні умови розвитку методологічної культури ад'юнктів (формування позитивної мотивації до військово-професійного та методологічного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку; навчання в науковій школі з розвитку методологічної культури; розвиток суб'єкт-

суб'єктної взаємодії в системі науково-методичного супроводу ад'юнктів; стажування у ВНЗ на посаді наукового керівника) тощо.

Крім цього, науковий інтерес представляють й інші аспекти дисертаційного дослідження, а саме:

Досліджено сутність і виявлено специфіку етапів розвитку методологічної культури (класичні: початковий, наукового та професійного становлення молодого дослідника, усвідомленого наукового пошуку, наукової зрілості; культурологічні: пасивний та активний дилетант, пасивний та активний ерудит).

Подальшого розвитку набули положення про неперервний процес розвитку методологічної культури ад'юнктів, особливості військово-професійної діяльності ад'юнктів, методика дослідження методологічної культури дослідників.

4. Значущість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Дисертаційна робота Козубцова І.М. має вагомим практичне значення. За результатами дослідження розроблено науково-методичний комплекс, який охоплює 3 монографії («Теория и практика развития инновационных способностей у научно-педагогических работников»; «Теория и методика профессионального развития научно-педагогических работников: в аспекте методологической культуры»; «Теория і практика підготовки та підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників поза магістратурою й аспірантурою»), 4 методичні розробки («Підготовка аспірантів: методичні рекомендації щодо самостійної підготовки аспірантів за спеціальністю 05.13.05 – «Комп'ютерні системи та компоненти»; «Организация научной работы молодого ученого»; методичні рекомендації для наукових керівників щодо впровадження мотиваційних ідей, а також з організації наукової роботи дослідника); інструментарій для комплексного діагностування рівня розвиненості методологічної культури ад'юнктів.

Матеріали дослідження, його висновки та положення мають міждисциплінарний характер і можуть застосовуватись у процесі підготовки аспірантів, написання підручників і навчальних посібників; проведення науково-методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів у системі підготовки ад'юнктів.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в наукових фахових виданнях.

Результати дисертаційної роботи опубліковано у 92 публікаціях, зокрема: 3 монографіях (у співавторстві); 2 навчально-методичних посібниках; 45 статтях у наукових фахових видань України (з них 41 одноосібні); 11 статтях в наукових періодичних виданнях інших держав (з них 6 одноосібні); 9 статтях, що додатково відображають результати дослідження (з них 6 одноосібні); 22 тезах доповідей наукових конференцій. Отже, дисертант виконав вимоги Міністерства освіти і науки України щодо опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук.

6. Відповідність структури та змісту дисертації вимогам щодо докторських дисертацій.

Структура дисертаційного дослідження Козубцова І.М. зумовлена метою і завданнями, логіка виконання яких визначає зміст дисертації.

У вступі дисертаційної роботи обґрунтовано актуальність, доцільність та зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, методи дослідження, його методологічну і теоретичну основи; представлено концепцію, наукову новизну, теоретичне і практичне значення дослідження, наведено відомості про апробацію й упровадження отриманих результатів, визначено особистий внесок здобувача у друкованих працях зі співавторами.

У першому розділі «Розвиток методологічної культури ад'юнктів як науково-педагогічна проблема» здійснено аналіз досліджуваної проблеми в науковій літературі та педагогічній практиці; уточнено суть і структуру поняття «методологічна культура ад'юнктів»; визначено критерії та показники розвиненості методологічної культури ад'юнктів.

Розв'язання науково-теоретичної проблеми започатковано з 2009 року. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у Збройних силах України через ад'юнктуру до 2014 року здійснювалась за цільовим підходом. Залежно від прогнозованих вакантних (наукових та науково-педагогічних) посад у ВВНЗ чи наукових установах (НУ) здійснювався набір

кандидатів до ад'юнктури, які проходили підготовку за різною науково-освітньою програмою та практичною складовою. Після завершення навчання в ад'юнктурі часто виникав парадокс: випускнику не знаходилося відповідної вакантної посади за профілем і напрямком підготовки. Тобто, випускник ад'юнктури, підготовлений для заміщення вакантної посади наукового працівника, не міг залишитися на науково-педагогічній посаді, а в окремих випадках міг бути направленим у військові частини, не пов'язані з науковою чи науково-педагогічною діяльністю. Таким чином, траплялися випадки нецільового використання. Крім того, сучасні реалії трудової діяльності, щорічний перегляд штатів ВВНЗ та НУ вимагають від офіцера вміння поєднувати обов'язки науковця та викладача. Тому, з метою збереження найцінніших офіцерських кадрів, автором розроблено ідеологію варіативної діяльності, яку успішно апробовано 2009 року. Практикою підтверджено, що для варіативності виконання обов'язків офіцеру неодмінно необхідно оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності.

У другому розділі **«Концептуальні засади розвитку методологічної культури ад'юнктів»** на теоретичному та методичному рівні обґрунтовано авторську концепцію розвитку методологічної культури ад'юнктів, в основу якої покладено положення про: цілісність педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів в науковій школі, розвиток через навчальну науково-дослідну діяльність ад'юнктів, виховання через суб'єкт-суб'єктну взаємодію в системі науково-методичного супроводу, цифровізації й адаптивного управління освітнім процесом ад'юнктури та наукової школи.

На основі відомих концепцій висунуто припущення про необхідність обґрунтування концепції розвитку методологічної культури ад'юнктів, що ґрунтуватиметься на положеннях провідних методологічних підходів і дидактичних принципів, науково обґрунтованого добору змісту, форм, методів і технологій професійно-педагогічного вдосконалення, самовдосконалення і саморозвитку, набуття особистого досвіду в результаті організації квазіпрофесійної наукової та науково-технічної діяльності у період професійної підготовки в ад'юнктурі та спрямованої на підвищення результативності

військово-професійної діяльності у ВВНЗ загалом і забезпечення якості професійної підготовки майбутніх наукових та науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації.

У третьому розділі **«Педагогічна система розвитку методологічної культури ад'юнктів»** обґрунтовано методичні основи системи розвитку методологічної культури ад'юнктів та спроектовано модель науково-методичного супроводу ад'юнктів, яка стала ядром педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів, забезпечивши індивідуальну адаптивну траєкторію підготовки ад'юнктів завдяки варіативним складовим освітньо-наукової характеристики та факультативної освітньо-наукової програми наукової школи. Визначено організаційно-педагогічні умови та відібрані сучасні форми, методи, засоби навчання, педагогічні технології у складі комплексної методики розвитку методологічної культури ад'юнктів у контексті професійної підготовки для ефективного упровадження педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів.

У четвертому розділі **«Дослідно-експериментальне оцінювання ефективності педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів»** подано опис експериментальної частини дослідження та результати оцінки ефективності запропонованих рішень.

Дослідно-експериментальне оцінювання ґрунтується на *практичному концепті*, який передбачає експериментальну перевірку педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів. Суть експериментального дослідження полягає у перевірці ефективності педагогічної системи розвитку методологічної культури ад'юнктів у три етапи: перший – у процесі методичної роботи в ад'юнктурі; другий – під час навчання в науковій школі за факультативною ОНП розвитку методологічної культури; третій – у процесі самоосвітньої організації квазіпрофесійної наукової та науково-технічної діяльності під час написання дисертації.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Високо оцінюючи результати дослідження Козубцова І.М. доцільно висловити окремі міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації та вимагають окремих уточнень і пояснень.

1. Вбачається, що доречніше було б насамперед запропонувати чітке визначення поняттю «методологічна культура ад'юнкта», зокрема проаналізувати його відмінність від «методологічної культури аспіранта», а також виявити зв'язок з поняттями «військовий обов'язок», «військова дисципліна», «конфіденційність», «специфічна мораль та етика».

2. Сумнівним є припущення, що результируючий ефект є лінійною комбінацією «традиційного» – через реалізацію науково-педагогічними працівниками оптимальних організаційно-педагогічних умов планового педагогічного процесу ад'юнктури в аудиторний час, та «інноваційного» – через застосування науковим керівником оптимальних організаційно-педагогічних умов науково-методичного супроводження в позааудиторний час, способів удосконалення методологічної культури (формула 1 на стор. 88 дисертації), адже вбачається, що певна нелінійність, а також синергія має бути присутня.

3. Вбачається, що підрозділ «Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами, грантами» виписаний не коректно, адже необхідно було чітко зазначити конкретну тему НДР чи програм, в т.ч. і їх номер державної реєстрації або реєстраційний номер ЗВО.

4. Детальне ознайомлення зі змістом дисертації дозволило з'ясувати додаткову наукову цінність роботи, адже автор вперше апробував ще в 2013 році ідею щодо необхідності розробки державних стандартів, які би регламентували нормативну та варіативну складові освітньо-наукової характеристики, освітньо-наукову програму та засоби діагностування якості. Складається враження, що автор замовчує той факт, що саме ним вперше розроблено комплекс методів проектування в науковій школі індивідуальної адаптивної траєкторії навчання та розвитку методологічної культури у ад'юнктів, що забезпечує проектування варіативної складової до освітньо-наукової характеристики (з врахуванням індивідуального світогляду, професійно-важливих якостей, схильності ад'юнктів

до науково-пошукової діяльності), факультативну освітньо-наукову програму розвитку методологічної культури (написання дисертації) та засоби діагностування якості освіти наукової школи (моніторинг та діагностування розвиненості методологічної культури ад'юнктів в контексті загальної процедури атестації)?

5. Не зрозуміло, якими саме факторами обумовлено формування неоднорідної вибірки респондентів ад'юнктів, а також аспірантів, здобувачів освіти третього освітньо-наукового рівня та докторантів.

6. На мій погляд, публікації апробаційного характеру по темі надмірні. Безумовно, вони потрібні, якщо в них розкриваються окремі явища, що стосуються предмету дослідження.

7. Потребує пояснення, яким чином реалізовувався підхід до залучення ад'юнктів до суб'єкт-суб'єктної діяльності?

Утім зазначені зауваження, рекомендації і побажання не є критичними й мають дискусійний характер. Загалом вони не впливають на об'єктивно високу оцінку дисертаційної роботи Козубцова Ігоря Миколайовича «Теоретичні та методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів».

8. Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертація Козубцова Ігоря Миколайовича «Теоретичні та методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів» є самостійним завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми.

2. Усі положення дисертації науково обґрунтовані, мають характер наукової новизни, а достовірність і вірогідність висновків забезпечені застосуванням адекватних меті і завдань методів дослідження.

3. Поставлена автором мета, сформульовані завдання дослідження розв'язані ґрунтовно та доказово. Всі положення, що винесені на захист, теоретично обґрунтовані, їх зміст викладено в основних висновках до дисертації. Висновки і рекомендації у дисертації сформульовано виважено і переконливо.

4. Дисертаційне дослідження має практичне значення, що підтверджується впровадженням в освітній процес Київського національного університету будівництва і архітектури (довідка №1 від 28.12.2020), Державного економіко-

технологічного університету транспорту України (акт №1 від 20.11.2014), Наманганського державного університету (Республіка Узбекистан) (акт №1 від 10.12.2020), Західно-Казахського аграрно-технічного університету ім. Жангир-хана (Республіка Казахстан) (акт №1 від 14.12.2020), Ташкентського державного технічного університету ім. Іслама Карімова (Республіка Узбекистан) (акт №1 від 15.12.2020); Ташкентського державного педагогічного університету ім. Нізамі (Республіка Узбекистан) (акт №1 від 22.12.2020).

5. Як свідчать наявні документи, результати наукового пошуку використані при виконанні наукових досліджень Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут на замовлення Директора Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України, а саме в НДР шифр: «Якість-2011» (акт № 5 від 25.04.2013); «Перспектива-ВО» (акт № 1 від 15.01.2013, № 2 від 25.04.2013, № 3 від 25.04.2013, № 4 від 25.04.2013); «Історія» (акт № 6 від 15.09.2013).

6. Структура дисертації та зміст відповідають чинним вимогам до докторських дисертацій. Назва роботи відповідає її меті, змісту теоретичної частини та експериментального дослідження. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертаційної роботи.

Отже, дисертація Козубцова Ігоря Миколайовича «Теоретичні та методичні основи розвитку методологічної культури ад'юнктів» є завершеною науковою працею, що має теоретичне й практичне значення для теорії і методики професійної освіти і відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

перший проректор (з навчальної роботи)
Національної академії Служби безпеки України
доктор педагогічних наук, доцент
« ___ » _____ 2021 року

Володимир АРТЕМОВ